

УДК 929Василевський+94(477.7)"1784/1846"

А. В. ХРОМОВ*

**СТАНІСЛАВ ВАСИЛЕВСЬКИЙ –
ОДЕСЬКИЙ ПОЛІЦМЕЙСТЕР (1824–1831 рр.),
НАКАЗНИЙ ОТАМАН ДУНАЙСЬКОГО
КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКА (1836–1846 рр.)**

На основі архівних та опублікованих матеріалів висвітлюються факти з життя та діяльності С.Т.Василевського – одеського поліцмейстера та наказного отамана Дунайського козацького війська.

Ключові слова: С. Т. Василевський; поліцмейстер; дунайські козаки; Одеса.

Серед актуальних проблем української історичної науки важливе місце посідає розробка історії козацтва. В XIX ст. для Південної України вона базується, здебільшого, на вивченні історії козацьких формувань. У свою чергу, одним із найперспективніших напрямів козакознавчих наукових студій є дослідження життя та діяльності козацьких отаманів. Спеціальні дослідження біографій керівників іррегулярних військових формувань Південної України XIX ст. перестають бути рідкісним явищем у вітчизняній історіографії¹.

Серед наказних отаманів Дунайського козацького війська (1828–1868 рр.) особливе місце посідає генерал-майор Станіслав Тимофійович Василевський, який перебував на посаді у 1836–1846 рр.

С. Т. Василевський народився в 1784 р., походив із польських православних дворян. Був удівцем, виховував двох дочок та сина. Здійснив непогану військову та чиновницьку кар'єру, зарекомендував себе як людина високих моральних принципів та господарсько-адміністративних здібностей, але при цьому іноді відрізнявся крайнім педантизмом та занадто суворим ставленням до підлеглих.

Службу розпочав у 1804 р. підпрапорщиком у Ново-Інгерманському піхотному полку. Брав участь у військових діях проти Наполеона в 1805 р., російсько-турецькій війні 1806–1812 рр., закордонних походах 1813–1814 рр. Під час цих військових кампаній С.Т.Василевський став кавалером двох орденів, отримав медаль “За взяття Парижа” та чин майора. Вірогідно, саме в цей час розпочалась його дружба з М. С. Воронцовим, який в подальшому сприяв його просуванню кар'єрними сходинками. Після отримання чину підполковника у 1819 р. С. Т. Ва-

* *Хромов Анатолій Володимирович* – кандидат історичних наук, завідувач лабораторії Державного архіву Одеської області.

силевський досить скоро в 1821 р. через погіршення здоров'я вийшов у відставку. В 1822 р. він отримав посаду у м.Одеса – став віце-інспектором карантину².

У 1823 р. М. С. Воронцова було призначено новоросійським генерал-губернатором, і вже через рік, у 1824 р., підполковник С. Т. Василевський обійняв посаду одеського поліцмейстера. Одесити запам'ятали надзвичайну відданість справі С. Т. Василевського, його майже цілодобове виконання службових обов'язків без сну та відпочинку, його надприродну здатність “бути одночасно в різних місцях”. Крім того, він вдало очолив слідство та розшук злочинців у гучній справі про вбивство відомого одеського архітектора Джовані Фраполі³.

Архівні джерела документально підтверджують такий образ чесно та відданого своїй справі поліцмейстера. До цього можна проілюструвати й господарсько-адміністративні здібності С. Т. Василевського. Вже через декілька років перебування на посаді, розібравшись зі станом речей та причинами проблемних явищ в одеській міській поліції, підполковник С. Т. Василевський ініціює декілька важливих перетворень. Однією із нагальних проблем розвитку молодого міста була не тільки і не стільки кримінальна ситуація, як стан протипожежної безпеки. Вже у 1826 р. він підготував проект розширення штату пожежної команди одеської поліції та технічного переоснащення тогочасних вогнеборців. У результаті загальна кількість поліцейських в Одесі була збільшена до 272 чоловік, із них більшість – 142 службовця, входили до пожежної частини поліцейської команди. Крім того, генерал-губернатор М. С. Воронцов підтримав клопотання поліцмейстера про виділення коштів на закупівлю пожежних інструментів та нових коней для водовозів, ремонт водогонів та будівництво по одній пожежній каланчі в різних районах міста⁴.

Ще однією із знакових ініціатив С. Т. Василевського стало зведення нової будівлі для одеської міської поліції. Через незадовільний стан будинку поліцмейстера він був змушений влітку 1826 р. направити запит у міську думу на віділення 2208 руб. на ремонт будівлі⁵. Пізніше неодноразові комісії на чолі з архітектором Ф. К. Боффо прийшли до висновку, що доцільніше буде знести старі споруди і збудувати новий комплекс будівель для потреб одеської поліції. Протягом майже всього 1827 р. поліцмейстер у листуваннях з генерал-губернатором, одеським градоначальником та будівельним комітетом обговорював кошторис та проект будівництва. У результаті, після указу імператора Миколи I, одеський будівельний комітет уклав контракт з титулярним радником О. П. Фірієрі сумою у 56500 руб. на будівництво комплексу споруд для розміщення поліцейської та пожежної команди та одеського поліцмейстера⁶.

Особливу увагу С. Т. Василевський приділяв належному матеріальному забезпеченню служби своїх підлеглих. За підтримки генерал-

губернатора та градоначальника він постійно вимагав від міської думи надання коштів у повному обсязі на потреби поліції. У свою чергу, поліцмейстер педантично розраховував усі кошториси, економічно обґрунтовуючи кожний рахунок: на опалювання в'язниці⁷, чи освітлення будинку тюремного наглядача⁸, або закупівлі фуражу для поліцейських коней⁹. Можливо, така ініціативність була не надто до вподоби членам одеської міської думи і стала причиною певних конфліктів у взаємовідносинах з поліцмейстером. Наприклад, у 1826 р. виконувач обов'язків одеського градоначальника Могилевський справедливо вказав міській думі на майже трикратну недодачу коштів, яку вона виділила на опалення будинку одеського поліцмейстера підполковника С. Т. Василевського¹⁰.

Водночас, віддана і майже бездогана служба С. Т. Василевського не завадила вищому імперському керівництву у 1831 р. відсторонити його від виконання обов'язків поліцмейстера. Причиною звільнення стало польське походження одеського поліцмейстера в атмосфері недовіри та підозри, спричиненого польським повстанням 1830–1831 рр. Приводом же стало донесення про начебто участь С. Т. Василевського у роботі таємного польського гуртка у м. Одеса. Хоча, скоріше за все, це були прості гостювання поліцмейстера у земляка – аптекаря Цибульського¹¹.

Та вже через декілька років М. С. Воронцов запропонував С. Т. Василевському спробувати себе на ще одній відповідальній посаді. Три роки, у період з 1833 р. по 1836 р., С. Т. Василевський служив чиновником з особливих доручень при новоросійському і бессарабському генерал-губернаторові. Цей клас чиновників, як і одеські поліцмейстери, був для М. С. Воронцова своєрідним кадровим резервом, тому логічним стало подальше переведення С. Т. Василевського на посаду наказного отамана Дунайського козацького війська у 1836 р.

Ще до призначення на посаду наказного отамана генерал-губернатор М. С. Воронцов потроху вводив С. Т. Василевського у тонкощі політики російського уряду щодо козацтва. З архівних джерел відомо, як ще у травні 1824 р. поліцмейстер С. Т. Василевський брав участь у відборі свідчень¹² та подальшому влаштуванні в Херсонській губернії та Бессарабії прибулих до Одеського порту на човнах 7 некрасовських козаків та 19 задунайських запорожців¹³. Більшість цих козаків у тому ж році за рішенням новоросійського генерал-губернатора були оселені у с. Акмангіт – майбутній станиці Дунайського війська¹⁴. Таким чином, ще до свого призначення наказний отаман був не просто обізнаний зі справами козаків, а й особисто знав деяких своїх підлеглих.

Після зайняття посади у Дунайському козацькому війську в 1836 р. наказним отаманом С. Т. Василевським ініціюються важливі зміни. Перш за все, за пропозицією новоросійського і бессарабського генерал-губернатора, у тому ж році у м. Аккерман розпочала роботу комісія

для розробки Положення війська, оскільки вже вісім років військо існувало на тимчасових інструкціях та користувалось положеннями інших регулярних військ, які не враховували особливостей дунайського козацтва. Педантичний наказний отаман С. Т. Василевський як ніхто інший розумів нагальну потребу затвердження імператором структури, штату та умов служби дунайців. Результати роботи комісії, яку очолював С. Т. Василевський, уже влітку 1836 р. були передані М. С. Воронцову і в цілому схвалені та підтримані ним¹⁵. Генерал-губернатор у 1837 р. передав проект на розгляд Департаменту військових поселень. Бюрократична тяганина зі збирання інформації про земельний фонд війська, уточнення та доповнення у Військовому міністерстві призвели до того, що Положення Дунайського козацького війська все ж таки було затверджене, та лише у 1844 р.

Крім того, за часів отаманування С. Т. Василевського посилювався контроль за дисципліною та була проведена низка перевірок, що виявили серед дунайських козаків десятки біглих поміщицьких та державних селян, дезертирів, які потрапили до війська під час його формування під чужим ім'ям. Все це, разом із зловживаннями офіцерів, свавіллям з боку урядників призводило до систематичних утеч дунайських козаків із війська. Особливо стурбувала владу втеча 38 козаків у 1844 р., викликана, як казали дунайці, "перебіркою (перевіркою) генерала Василевського"¹⁶.

Негативними рисами генерал-майора С. Т. Василевського були поблажливе ставлення до зловживань офіцерського складу війська і одночасно зверхність до рядового козацтва. Наказний отаман рідко навідувався у дунайські станиці, тривалий час мешкаючи в Аккермані та Одесі. Він став доволі впливовою людиною свого часу на півдні України. Багато офіцерів, особливо серед його підлеглих, шукали дружби з ним, пробували поріднитися, зокрема через кумівство. Наприклад, у грудні 1843 р. наказний отаман Дунайського козацького війська, він же командувач донськими козацькими полками в Бессарабії, генерал-майор С. Т. Василевський та його дочка Марія стали хрещеними батьками для дівчинки Надії, яка народилась в Одесі в родині військового старшини Донського козацького полку № 42 Олександра Васильовича Ханонекова¹⁷.

С. Т. Василевський залишався наказним отаманом Дунайського козацького війська до 1846 р., вірогідно до власної смерті, оскільки документальні згадки після цього про нього відсутні. Він залишив по собі пам'ять як віддана службі людина, відповідальний виконавець, дисциплінований адміністратор, але цьому залізному командиру і технократу іноді не вистачало краплинки простої людської доброти та чуйності.

¹ Див., наприклад: *Масаев М. В.* Исторические портреты генералов Кая бей Балатукова и Амет бей Хункалова // Культура народов Причерноморья. – 1999. – № 10. – С. 82–90; *Маленко Л. М.* Йосип Гладкий: людина і діяч // Південна Україна XVIII–XIX ст.: Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України Запорізького державного університету. – Запоріжжя: РА “Тандем-У”, 1999. – Вип. 4 (5). – С. 240–252; *Маленко Л. М.* Йосип Гладкий: штрихи до портрету // Музеї України. – 2006. – № 2 (14). – С. 30–33.

² *Бачинська О. А.* Дунайське (Новоросійське) козацьке військо. 1828–1868 рр.: До 170-річчя заснування. – Одеса: Астропринт, 1998. – С. 63–64.

³ Из прошлого Одессы: сб. статей. – Одесса: Тип-фия Л. Кирхнера, 1894. – С. 65–72.

⁴ Державний архів Одеської області (далі – Держархів Одеської обл.), ф. 1, оп. 190 за 1826 р., спр.30, арк. 1–18.

⁵ Держархів Одеської обл., ф. 4, оп. 2, спр. 622, арк. 1.

⁶ Держархів Одеської обл., ф. 1, оп. 190 за 1827 р., спр. 38, арк. 1–15.

⁷ Держархів Одеської обл., ф. 4, оп. 2, спр. 133, арк. 1–71.

⁸ Держархів Одеської обл., ф. 4, оп. 2, спр. 138, арк. 1–22.

⁹ Держархів Одеської обл., ф. 4, оп. 2, спр. 132, арк. 1–50.

¹⁰ Держархів Одеської обл., ф. 4, оп. 2, спр. 5, арк. 3–3 зв.

¹¹ Держархів Одеської обл., ф. 1, оп. 200 за 1831 р., спр. 73, арк. 1–13.

¹² *Бачинська О. А.* Розповіді задунайських козаків з селищ Катирлезу та Сеймен, як джерело з історії козацтва на півдні України // Заповідна Хортиця. – Запоріжжя, 2010. – С. 20–23.

¹³ Держархів Одеської обл., ф. 1, оп. 190 за 1824 р., спр. 138, арк. 1–394.

¹⁴ Держархів Одеської обл., ф. 1, оп. 214 за 1831 р., спр. 2, арк. 2–5.

¹⁵ *Бачинська О. А.* Дунайське (Новоросійське) козацьке військо. 1828–1868 рр. – С. 40–45.

¹⁶ *Бачинська О. А.* Козацтво в “післякозацьку добу” української історії. – Одеса: Астропринт, 2009. – С. 162.

¹⁷ Держархів Одеської обл., ф. 37, оп. 3, од. зб. 690, арк. 71зв.–72.

В статтю на основі архивних і опублікованих матеріалів освітлені факти з життя і діяльності С. Т. Василевського – одеського полицмейстера і наказного атамана Дунайського козацького війська.

Ключевые слова: С. Т. Василевский; полицмейстер; дунайские казаки; Одесса.

On the base of archival and published documents the author highlights the main facts of life and activity of S. T. Vasylevskiy – the Odessa chief of police and the appoint ataman of the Danube Cossack host

Key words: S. T. Vasylevskiy; the chief of police; the Danube Cossacks; Odessa.